

MORAVSKÝ MOST S ELEKTRÁRNOU

V souvislosti s regulací Orlice proběhla v letech 1910-1914 výstavba nového pohyblivého jezu, silničního mostu a elektrárny dle projektu Františka Sanderu na místě staršího barokního pevnostního mostu (orlický pevnostní jez se nalézal níže po proudu, v roce 1910 se jeho část zřítíla, což vyvolalo nutnost urychleně zajistit nábrežní zdi). Stavbu jezu provedla firma Kress & Bernard z Prahy, železné konstrukce dodaly společnosti Bratří Prášilů a Pražská akciová společnost Adamov. Ing. Ervín Nádvorník popsal v roce 1924 architektonické řešení elektrárny následovně: „Zevnější úpravu stavební provedl prof. arch. Sander, který užil k ozdobě velmi mnoho motivů ze staré velmi pěkné pevnostní brány, na těchže místech dříve stojící.“ Ve fasádách elektrárny můžeme identifikovat řadu klasicizujících prvků (např. trojúhelný tympanon, pásová bosáž, zubořez, kanelované pilastry nejvyššího podlaží aj.) kombinovaných s prvky architektonické moderny.

Vyznění objektu se jeví v intencích neoklasicismu. Stanová střecha elektrárny byla původně zakončena majákovitým nástavcem, do kterého byla zahrnuta i dvojice drobných komínů (buď zanikl, nebo je nyní zakryt alukrytem opláštěnou konstrukcí nástavce). Na elektrárnu navazovala již zaniklá kolonáda. V roce 1926 jez poškodila velká voda, kdy z důvodu pomalého ručního ovládání pohyblivé jezové konstrukce, došlo ke vzpříčení stavidel a k rozsáhlé povodni okolního území. Vzhledem k tomu byl v roce 1928 vypracován projekt rekonstrukce jezu, jehož realizace proběhla až v letech 1951 – 1956 (v rámci adaptace např. zřízena na jezových pilířích trojice strojoven). V roce 1993 byl Moravský most rozšířen.

MOSTEK PŘES PILETICKÝ POTOK U MĚSTSKÝCH LÁZNÍ

Železobetonový mostek před dnešní budovou městských lázní byl vybudován v roce 1914 dle projektu Františka Sanderu v intencích ornamentální architektonické moderny. Městské zastupitelstvo odsouhlasilo v prosinci 1914, že nahradí vodocestnímu fondu vyšší náklady na vybudování mostku, a že se ujme udržování jeho architektonické úpravy. Mostek překonává bývalé ústí Piletického potoka (nyní naznačeno jakýmsi říčním „zálivem“, ústí potoka nyní přeloženo severně od II. silničního okruhu) jedním segmentovým obloukem. Parapetní zídky mostu mají nestejně křivky. Parapet obrácený k řece je ve střední části navýšen o štítek zvonovitého tvaru s eliptickým průzorem zdobeným kovanou mříží s rozvilinami. Tento parapet je kryt červenými tvarovkami (na štítku je ve středu osazen eliptický vejcovce) a je ukončen na obou stranách pilířky s květinovými vázami (obnoveny dle historické ikonografie). Průběh parapetu směrem k lázním kopíruje tvar mostního oblouku a je ve středu zdoben reliéfním vyduťtým vejcovcem. Povrch mostku je upraven vymývanou omítkou.

LITERATURA

LUKEŠ, Zdeněk. František Sander – Lodě na pevnině. *Technický magazín*. Praha: 1987, roč. 30, č. 12, s. 34-39.

KREJČÍ, František. Klenutý betonový most přes Labe u Hradce králové. *Technický obzor: orgán Spolku architektů a inženýrů v království Českém*. Praha: 1912, roč. 20, č. 11, s. 79-81.

+ Architekt Frant. Sander (nekrolog). *Národní listy*. Praha: 1932, roč. 72, č. 12, s. 3.

Richard KLENKA, Richard. Ing. arch. František Sander. *Architekt SIA: časopis československých architektů SIA: měsíčník pro architekturu, stavbu měst, bytovou péči a umění*. Praha: 1932, roč. 31, s. 13.

Úspěchy české práce v cizině. *Ilustrovaný svět, Velké vydání Besed lidu*. Praha: 1904, roč. 4, č. 33, s. 771.

NÁPRAVNÍK, Ervin. *Elektrické podniky Hradce Králové*. Hradec Králové 1924.

SCHEINER, Josef. *Sokolská výprava do Ameriky r. 1909*, Praha 1910.

ŠÁMALOVÁ, Zlata. *Labe a Orlice v Hradci Králové*. Hradec Králové 2007.

DIVIŠOVÁ, Jaroslava, ed. *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové 2011.

VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004.

BARTOŠ, Štěpán a kol., *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice 2008.

VÁCLAVÍK, František a kol., *Stavebněhistorický průzkum části budov Labské vodní elektrárny u jezu Hučák v Hradci Králové*. 2016.

SOKA HK, fond: AmHK, Inv. č. 520, kn. Č. 231, *Pamětní kniha města Hradec Králové 1912-1917*, fol. 116.

Industriální topografie [online]. Copyright © 2011 [cit. 29.07.2021]. Dostupné z: http://www.industrialnitopografie.cz/karta_autor.php.

Karta komína - Hydroelektrická centrála - tovarnikominy.cz. Home - tovarnikominy.cz [online]. Copyright © Fakulta stavební, ČVUT v Praze. Všechna práva vyhrazena. Code [cit. 29.07.2021]. Dostupné z: <https://www.tovarnikominy.cz/kominy.6009>.

Zdeněk Lukeš, *ARCHITEKTURA: Lodě na pevnině*, https://neviditelnypes.lidovky.cz/architekt/architektura-lode-na-pevni-ne.A190210_231545_p_architekt_wag.

VEDEJTE SE NA PROCHÁZKU PO KRÁLOVÉHRADECKÉ MODERNÍ ARCHITEKTUŘE

Nejzajímavější stavby a urbanistické řešení města nejlépe poznáte na procházkovém okruhu stříbrné barvy, který trvá vycházkovou chůzí dvě hodiny. První z jedenácti stojanů naleznete před budovou Kotěrova Muzea východních Čech.

www.hradeckralove.org/prochazky

Královéhradecký architektonický manuál v unikátní online databázi dokumentuje moderní architekturu, známé stavby i dosud neobjevené a skryté klenoty, architektky, stavitele a cenná veřejná prostranství a parky.

www.kam.hradeckralove.cz

Vydáno při příležitosti
Dně evropského
dědictví 2021

Vydalo: Statutární město Hradec Králové,
Odbor kultury, sportu a cestovního ruchu
Magistrátu města Hradec Králové v roce 2021,
Československé armády 408, 502 00 Hradec Králové
www.hradeckralove.org

Texty: Odbor památkové péče Magistrátu
města Hradec Králové
Foto: foto archiv města,
archiv Muzea východních Čech
Tisk: Fronte s.r.o.,
Design, sazba: FiftyFifty kreativní agentura s. r. o.,

Vydáno při příležitosti Dně evropského dědictví 2021
na téma Památky pro všechny
a 150. výročí narození Františka Sanderu.

František Sander v Hradci Králové

FRANTIŠEK SANDER

„Byl virtuosním kreslířem, vynikajícím konstruktérem a znamenitým učitelem. Jako architekt provedl návrhy na celou řadu staveb. Jeho návrhy měly solidní bási konstruktivní. Výtvarně, zvláště ve svých starších projevech, byl stoupencem secesního romantismu, např. na hradecké elektrárně. Poslednější jeho díla byla již značně umírněnější.“

Nekrolog Františka Sandera, Národní listy, 12.01.1932, večerník, č. 72

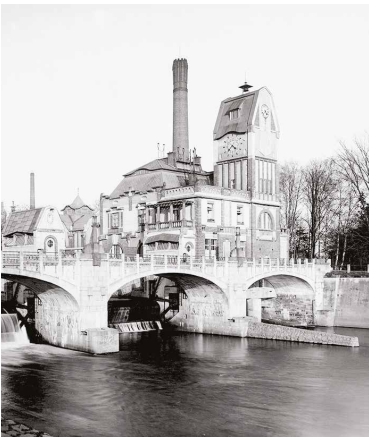
V roce 2021 si připomínáme 150. výročí narození výjimečného českého architekta Františka Sandera, který se do tváře moderního Hradce Králové zapsal nejen výše zmíněnou půvabnou vodní elektrárnou při labském jezu Hučák.

František Sander se narodil 30. dubna 1871 v Praze. V letech 1889-1891 studoval na české technice v Praze obor pozemní stavitelství. Později pracoval jakožto konstruktér na katedře u profesora Jiřího Pacolda. Od roku 1907 vyučoval na Vyšší průmyslové škole v Praze na Smíchově, kde se stal v roce 1919 též přednostou odboru. Ještě před nástupem na průmyslovou školu podnikl cestu do Spojených států, kam v roce 1909 zavítal znovu v rámci sokolské výpravy (kromě toho cestoval po Evropě a Asii). Architekt zemřel raněn mrtvicí dne 10. ledna 1932 v Praskolesích, kam zajel dohlédnout na stavbu vlastního domku.

Těžiště Sanderovy architektonické tvorby představují technické, zejména vodní a vodohospodářské stavby, často související s jeho dlouholetou spoluprací s Komisí pro kanalizování řek Vltavy a Labe, jež se na přelomu 19. a 20. století zabývala splavněním dvojice nejvýznamnějších českých řek. Mezi jeho realizacemi tak najdeme např. zdymadlo a plavební komory v Hořině, budovy přístavu na Maninách v Holešovicích, zdymadlo, jez a hydroelektrárnu v Miřejovicích, pla-

vební komoru s domem plavidelníka na pražské Štvanici, zakončení Dětského ostrova na Smíchově s pomníkem Vltavy, zdymadlem a hrází, most v Roudnici nad Labem, pardubický vodojem a mnohé další. Mezi Sanderovými počiny jsou však i objekty, které s vodou přímo nesouvisí, jako vily (např. vila Františka Horáka v Lomnici nad Popelkou), činžovní domy, budova okresního soudu na Žižkově, policejní ředitelství v Košicích, hřbitovní pomníky a v neposlední řadě i interiéry některých známých pražských hostinců (U Fleků, U Glaubiců). Zmíňme rovněž Sanderovu účast na mezinárodní soutěži na výstavbu mostu přes řeku Něvu v Petrohradu v roce 1902.

Architekt dokázal i v technické stavbě funkčně skloubit svůj osobitý estetický výraz s dostatečnou robustností konstrukce vystavené vlivu vodního živlu, drsným klimatickým podmínkám a náročnému provozu. Nejen ve svých vodních stavbách s oblibou užíval nautických prvků, takže se na jeho realizacích můžeme setkat s majáky, kapitán-

skými můstky, stožáry, kruhovými či eliptickými okny a někdy jeho projekty loď přímo evokují (např. nerealizovaná hydroelektrárna na ostrově Štvanice). Jak uvádí výše citovaný nekrolog, je možno v Sanderově díle sledovat „romantickou“ secesi v její geometrické variantě a dále pak zejména architektonickou modernu. Můžeme si rovněž povšimnout, že Sander ve svých stavbách leckdy eklekticky využíval i historizujících stylových prvků. Vytvářel tak skutečně svérázné realizace s vlastní nevšední romantikou, které citlivě obohacují okolní prostor.

Městská rada v Hradci Králové ve svém dopise z roku 1917 Sanderův přínos do tváře města ocenila těmito slovy „*Půvabné pomníky Vašeho vynikajícího umění v Hradci Králové budou tak, jako jsou v přítomnosti, i budoucím generacím pramenem harmonického zálibení a radosti z české tvorby.*“ A nám jistě při pohledu na architektovo (nejen hradecké) dílo nezbývá než souhlasit.

LABSKÁ VODNÍ ELEKTRÁRNA A JEZ „HUČÁK“

Využití vodních sil ve městě k výrobě elektrické energie se projednávalo již od roku 1893, kdy se město stalo vlastníkem pevnostních pozemků. Podmínky pro výstavbu vodní elektrárny na Labi však nastavila až regulace řeky v katastru města od roku 1907, v rámci které byl mj. zbořen původní pevnostní „Hučavý“ jez (1908), který se nacházel o 150 m výše proti proudu. Výstavba areálu vodní elektrárny, včetně mostu a pohyblivého segmentového jezu probíhala postupně v několika stavebních etapách v letech 1908 – 1931. Autorem architektury areálu je František Sander, který jej pojal ve stylu architektonické moderny, případně již zmíněné romantické (geometrické) secese. Jak uvádí Ervín Nápravník „*Architektonickou úpravu vnější jakož i mostu navrhl prof. arch. Sander velmi účelně a působivě, vesměs jen z ostře pálených cihel, pískovce a betonu, takže celý objekt velmi pěkně harmonuje se sytou zelení přilehlých Jiráskových sadů.*“ Technické řešení koncipoval Ing. Karel Novák ředitel pražských elektrických podniků, který s ohledem na proměnlivý průtok řeky, navrhl zřízení parní rezervy pro krytí spotřeby v době výkyvů toku. V první etapě výstavby v letech 1909 – 1910 byla zřízena rezervní tepelná stanice se 40 metrů

vysokým komínem a s vodárnou. Následně v roce 1910 byla započata výstavba jezu, mostu a turbínové stanice, v letech 1911 - 1912 proběhla výstavba elektrocentrály (s trojicí Francisových turbín). V roce 1914 byla přistavěna kotelna pro turbínu a skladiště jezových rekvizit. V letech 1925 – 1926 byly osazeny nové rychloběžné Francisovy turbíny (doposud funkční) a v letech 1926 – 1927 byla vystavěna jednopatrová rozvodna s plochou střechou. Dále byla v letech 1930 -1931 vybudována strojovna, filtrační stanice a obytná budova. Do obrazu elektrárny výrazně zasáhlo odbourání unikátní horní části komínu v roce 1962, nicméně jeho spodní část je v průčelí elektrárny obrácenému do Jiráskových sadů doposud identifikovatelná.

SILNIČNÍ MOST PŘES LABE V PLÁCKÁCH

Byť je tento most lidově nazýván „kamenný“ či „kameňák“ jedná se ve skutečnosti o most omítaný železobetonové konstrukce, byť zdobený některými kamennými a cihelnými prvky. Na místě současného mostu stával starší most dřevěný, který byl s postupující regulací toku řeky za podmínek stanovených c.k. ředitelstvím vodních cest (např. světlost mostního otvoru aj.) nahrazen mostem současným (původně byl uvažován most dřevěné věšadlové konstrukce s betonovými nábrežními pilíři). Stavba mostu proběhla v roce 1911 a byla dodávána firmou Kress & Bernard, která realizovala regulační práce na Labi u Hradce Králové. Jeho architektonické řešení vypracoval František Sander v intencích architektonické moderny za spolupráce s Ing. Dr. Františkem Jiráskem. Most byl navržen o jednom stlačeném eliptickém oblouku (železobetonová klenba v systému Monier) opřeným do nábrežních pilířů, které jsou v nárožích na návodní straně zpevněny kvádry hlinečné žuly. Horizontálně most zakončuje půvabná rozvlněná linie parapetních zídek (původně krytých režnými cihlami, nyní omítáno – obdobný prvek Sander použil i na labské elektrárně při jezu Hučák) jakoby stlačených pískovcovými koulemi spojenými kovovými pásy s volutovým zakončením při převýšených pylonech vymezujících nájezdy na most. Parapetní zídky jsou dále zdobeny vrubovanými elipsami a čtveřicí kruhů rámovaných věnci se stuhou. Při nájezdech jsou na mostních pilířích na konzolách mírně vysazeny „balkony“ podklenuté segmentovým cihelným pasem a zdobené trojicí kruhů.